

De geschiedenis van Gent, een kritische balans. Van de Franse Revolutie tot heden

Romain VAN EENOO

Ik moet bekennen dat het vererend verzoek om een uiteenzetting te houden over de stand van onze kennis omtrent de geschiedenis van Gent tijdens de 19de en 20ste eeuw, mij aanvankelijk bijzonder aantrok. Pas later begon de omvang van mijn toezegging tot me door te dringen. Ik besepte dat ik er te luchthartig van uitgegaan was dat de jarenlange betrokkenheid met uiteenlopende vormen van historisch onderzoek, zekere inzichten had doen rijpen die gewoon lagen te wachten om in een aangepaste vorm te worden gegoten.

De effectieve confrontatie met een kwart eeuw historiografie leidde tot meer bescheidenheid. Mijn eerste plan om een uitvoerig bestand op te maken van al de krachtlijnen die tijdens die decennia in kaart werden gebracht, bleek onuitvoerbaar. De afgelegde afstanden zijn te indrukwekkend en de gevolgde wegen te grillig, zodat zelfs een summier beschrijving onontkoombaar moest uitmonden op een steriele en slaapverwekkende opsomming van titels en van namen van auteurs. En die lijst kan men probleemloos aantreffen in de jaarlijkse bibliografie de Maatschappij!

Het was duidelijk: ik had het impact van een aantal factoren onderschat en een andere aanpak lag niet onmiddellijk in handbereik.

De eerste factor hield verband met een wijziging in het statuut van de studierichting "Nieuwste Geschiedenis". Die blijkt zeer duidelijk uit het toenemend aantal instituten waar het recente verleden wordt bestudeerd, uit de verschuivingen in de kanalen van kennisoverdracht en uit de fundamenteel andere oriëntatie in de belangstellingssferen van vorsers en van het publiek.

Deze veranderingen zijn het scherpst waarneembaar in het onderwijs. Als humaniorastudent vernam mijn generatie nauwelijks één woord over de geschiedenis van de 19de en 20e eeuw, voor de huidige dreigen de voorstelling en bespreking van de Middeleeuwen en van de Moderne Tijden het kind van de rekening te worden. Waar vroeger de studie van de geschiedenis van de Middeleeuwen het nec plus ultra voor een geschiedenisstudent betekende, hebben de seminaries, - thans vakgroepen - voor Nieuwste Geschiedenis, burgerrecht gekregen en zenden ze krachtige stimuli uit. Permanent worden aan dichte golven van aankomende historici

ROMAIN VAN EENOO

en historicae, onder de vorm van cursussen, van oefeningen en vooral van licentiaatsverhandelingen allerhande thema's betreffende de meest diverse aspecten van het dichtste verleden aangereikt en ingeprent. Alleen reeds aan de Gentse vakgroep Nieuwste Geschiedenis werden tijdens haar bijna vijftig jarig bestaan ongeveer 800 verhandelingen voorgelegd. Dat getal ligt nog hoger aan de Katholieke Universiteit te Leuven en lager aan de VUB. Een analoge evolutie stelt men vast in de studiegebieden *Kunstgeschiedenis* en *Politieke en Sociale wetenschappen*. Ook daar zwol het aantal studenten spectaculair aan en ook daar onderging de thematiek van het onderzoek een onopvallende maar ononderbroken mutatie. Men zou bijna kunnen stellen dat bv. de studie van onze Vlaamse Primitieven of van onze middeleeuwse miniatuurkunst dreigen in de verdrukking te komen of in de steek gelaten te worden voor, zeg maar, de studie van grafmonumenten, van fabrieken of van l'Art nouveau. Kortom, de functie van het historisch onderzoek is grondig aan het veranderen.

De weerslag van die explosieve aangroei van studenten deed zich ook op andere terreinen gevoelen. Meer dan vroeger het geval was vinden afgestudeerde studenten geschiedenis de poort naar het hoger en het middelbaar Onderwijs hermetisch afgegrensd. Slechts heel enkelen hebben geluk en komen in het georganiseerd onderzoek terecht in de vorm van een betrekking aan de universiteit, in het rijksarchief of in stedelijke archieven. Het aantal onder hen dat aldaar wetenschappelijk actief blijft, stijgt echter niet boven de 2 à 3 % uit. Dat procent lijkt wel erg klein maar ligt verhoudingsgewijs nog oneindig hoger dan 50 jaar geleden en zijn betekenis is natuurlijk niet te onderschatten.

In tweede instantie is het zo dat het weefsel van het georganiseerd historisch onderzoek betreffende de Nieuwste Geschiedenis niet begrensd bleef tot de universiteit of tot de officiële archiefinstellingen alleen. Het omvat tevens nationale en regionale instituten wier slagschaduw zich tot op het lokale uitstrekt. Zo zette het Koninklijk Archief te Brussel alle geheimzinnigdoenerij opzij en gooide het voor elke vorm van ernstig onderzoek betreffende de dynastie zijn deuren wagenwijd open. Nog belangrijker was de oprichting of uitbreiding van een aantal private en zogenaamd zuilgebonden documentatiecentra. De voornaamste onder hen zijn wel het Navorsings- en studiecentrum voor de geschiedenis van de tweede wereldoorlog gevestigd te Brussel, het Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum te Leuven, het Archief en Museum voor Socialistische Arbeidersbeweging hier te Gent, het Liberaal Archief eveneens te Gent, het Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams Nationalisme en het Archief- en Museum voor Vlaams Cultuurleven beide te Antwerpen. Allerhande kinderziekten waarmee die centra in de zeventiger jaren hadden af te rekenen, hebben ze succesrijk overwonnen.

GENT: VAN DE FRANSE REVOLUTIE TOT HEDEN

De gewijzigde omstandigheden op het lokale vlak dienen eveneens vermeld. Een goede honderd jaar geleden domineerde de *Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde* onbetwist het Gentse historisch wereldje. Al wie naam en faam had op dat gebied maakte er deel van uit, hield er uiteenzettingen en publiceerde het essentiële van zijn bevindingen in het lijfblad van de kring. Momenteel functioneert het historische bedrijf helemaal anders. De *Maatschappij* en haar Tijdschrift zijn blijven bestaan, maar daarnaast heeft een andere wereld gestalte gekregen: het Stadsarchief en vooral het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel haakten in op de expansieve beweging en gaven soms de hoofdtoon aan. Ze zoeken door middel van uiteenlopende initiatieven het bredere publiek aan te spreken. Ook de betekenis van de centrale Universiteitsbibliotheek groeide aan : ze verhoogde aanzienlijk de toegankelijkheid tot sommige hoofdbronnen voor de studie van Nieuwste Geschiedenis met name kranten, tijdschriften, almanakken en kiespamfletten. Het archief van de universiteit dat een schat aan informatie bezit omtrent alle aspecten van de universitaire gemeenschap vanaf haar stichting, bereikte inmiddels inzake inventarisatie een internationaal niveau. Het bisschoppelijk archief voerde eveneens een veel opener politiek t.o.v. de geïnteresseerde vorser. Het Museum voor Folklore en de Bond der Oostvlaamse Folkloristen onderging een verjongingskuur. Zowel het stedelijk als het provinciaal bestuur lieten in hun cultuurpolitiek de historische dimensie ruimschoots aan zijn trekken komen. Een overzicht bieden van onze historische kennis omtrent Gent impliceerde dat ik niet kon voorbijgaan aan de inbreng van elk instituut.

In derde instantie bleek het ondoenbaar om de publicatiestroom omtrent de nieuwste geschiedenis in zijn totaliteit te overzien en het meest essentiële daaruit te lichten. Mochten er pessimisten zijn die klagen dat onze huidige maatschappij alleen belangstelling heeft voor het kijkvoer van de televisie en dat er niet meer gelezen wordt, dan zou ik hen met aandring adviseren even systematisch de bibliografie van René De Herdt te overlopen en een antwoord te geven op de vraag wie er dan al die honderden boeken, tijdschriften en catalogi koopt en leest. De jaarlijkse productie is effenaf onthutsend. Die publicaties vertonen bovendien erg uiteenlopende kwaliteiten, maar richtten zich, in tegenstelling tot vroeger, tot uiteenlopende publieken. Vandaar dat het bijzonder moeilijk is om een greep te krijgen op het geheel. En dan zwijgen we nog van de onuitgegeven licentiaats- en doctoraatsverhandelingen.

Bijkomend bezwarend is het feit dat slechts in zeer weinig gevallen de stad Gent een zelfstandig onderzoeksthema uitmaakt. Veelal fungeert één of ander Gents fenomeen als een onderdeel, een casus of een toetsingsmogelijkheid in een brede waaier van uiteenlopende vraagstellingen of hypothesen.

ROMAIN VAN EENOO

Ik kan die toestand misschien het best illustreren aan de hand van een drietal voorbeelden.

Het eerste hoort thuis in sociaal-economische sector. Een geliefd onderzoeksterrein voor Gent is uiteraard zijn prille industrialisatie. Vanuit verschillende invalshoeken hebben onderzoekers zich over de vroegste industrialisatie van Gent gebogen en hebben getracht het wezen en de betekenis ervan te doorgronden.

Welnu, reeds de voorstelling van de resultaten op dat belangrijke maar smalle terrein, is een hachelijke onderneming. Niet alleen zijn de concrete gegevens terzake aanzienlijk aangegroeid, maar ook werd de interpretatie permanent aangepast. Zo werden de bestaande hagiografische biografieën van Lieven Bauwens aangepakt en grondig gekraakt. Waar hij vroeger bewierookt werd als de grondlegger van de industrialisatie, als de grote innovator, krijgt hij nu het voorkomen van de antiheld. Zijn kwaliteiten als manager worden hem niet ontzegd, maar men aarzelt niet meer om zijn tekortkomingen op het menselijke vlak dik in de verf te zetten. Er groeide ook een andere kijk op de wijze waarop hij zijn arbeiders recruteerde. Bauwens deed beroep op gevangenen uit de stadsgevangenis, waaruit blijkt dat de tijdgenoten-plattelandsarbeiders niet stonden te trappelen aan zijn fabriekspoorten om tewerk gesteld te worden, of anders geformuleerd dat de huisnijverheid aanvankelijk niet zoveel hinder van deze industrialisatie ondervond. Het intrigeerde dan weer andere auteurs waarom Bauwens, die lederhandelaar was en geen telg uit textielfamilies, zo vlot naar de textielnijverheid kon overstappen. Gesitueerd in de discussie rond de proto-industrialisatie werd aldus de vraag naar de kapitaalsvorming en de mentale ingesteldheid van de Gentse ondernemers aan de orde gesteld. Een conjunctuurspecialist vroeg zich dan weer af en ging na of men niet al te fors de klemtoon op de persoonlijke inzet van enkele protagonisten had gelegd en of het verbod op de invoer van indische producten niet eerder dan de inzet van machines het startsein tot de industriële revolutie had gegeven. Specialisten van de arbeidersbeweging peilden van hun kant naar de vroege actievormen van de arbeiders, terwijl geïnteresseerden in de sociale geschiedenis zich vragen stelden omtrent het welvaartspeil, dus de huisvesting, de werkomstandigheden, de lonen... De industrieel archeologen bleven evenmin stilzitten: ze pakten een mule jenny onder handen, knapten hem op stelden hem ten aanzien van de belangstellenden weer in gebruik. De inbreng van de kunsthistorici was ook belangrijk: ze onderzochten de plaatsing van dergelijke machines en kwamen tot de vaststelling dat ze meestal opgesteld werden binnen de stevige muren van kloosters of van het Gravensteen. Terzelfdertijd legden ze een systematische verzameling aan van alle afbeeldingen. Het Museum voor Industriële archologie en Techniek hield het bij alle tastbare relictten van deze industrialisatie en wendde de mooiste stukken aan voor gelegenheidstentoonstellingen. Wij hebben het hier dan nog

GENT: VAN DE FRANSE REVOLUTIE TOT HEDEN

niet gehad over het onderzoek naar de politieke dimensie van de betrekkingen van Bauwens met de Franse bezetter en evenmin naar zijn verhoudingen met het stedelijk bestuur.

Kortom, men kan een gans colloquium wijden aan de stand van de problematiek omtrent de industrialisatie .

Een tweede voorbeeld hoort thuis in de politiek-institutionele : met name de revolutie de 1830. Deze fase leent zich uitstekend voor theorie-toetsend en theorie-ontwikkeld onderzoek. Het is iedereen hier wel bekend dat Gent zich in 1830 aandiende als één der meest orangistische bastions van de Zuidelijke Nederlanden. We weten vanaf het verschijnen van de studie van Napoleon Destanberg dat de orangisten de strijd om de verovering van de gemeenteraad glansrijk wonnen op een op-positiefront van liberalen en katholieken .

Vergelijkt men nu de voorstelling van Destanberg met de recentere dan valt op hoe diepgrondig alles veranderd is. Men kan niet meer staande houden dat de orangisten te herleiden waren tot verkrampte industriëlen met heimwee naar Hollandse afzetmerkten: velen onder hen behoorden tot de zogenaamde oudliberalen die veel vroeger reeds afwijzend gereageerd hadden op het zogenaamde monsterverbond tussen liberalen en li-beraal-katholieken. Aan hun zijde voelden ook veel leden van vrije beroepen helemaal niets voor dat nieuwe België. Meer nog, in hun afwijzen van de nieuwe staatsstructuur ijverden enkelen achteraf voor de oprichting van een republiek.

Het klerikale en het liberale kamp was al evenmin homogeen. De katholieken waren intern verdeeld over de interpretatie van de grondwet: terwijl de ultramontanen de vrijheden verketterden , geloofden de liberaal-katholieke eerlijk in de mogelijkheden van een samengaan met de liberalen. Ook het bisdom was intens bij die broederstrijd betrokken.

Deze nieuwe inzichten, die we hier op een ongeoorloofde wijze synthetiseren, werden bereikt door een ingewikkeld samenspel van beschikbaarheid van archiefmateriaal, door scherpere vraagstellingen, door verfijnder technieken bij het interpreteren van verkiezingsuitslagen, van de publieke opinie, door een grondiger kennis van de biografieën van de gangmakers en van hun verenigingsleven.

Een derde voorbeeld houdt verband met de arbeidersbeweging tijdens de periode van de eerste Internationale, die wondere zestiger jaren van de negentiende eeuw. Als referentiepunt kan hier "Een Terugblik", het levenswerk van de Avanti fungeren, of ook nog de hoofdstukken die Jan Dhondt voor de eerste versie van de "Algemene Geschiedenis der Nederlanden" neerschreef. Welnu, ook hier is de winst wezenlijk: de aard en de kwaliteit van de vraagstelling verhoogde, de kennis van de feiten groeide

ROMAIN VAN EENOO

aan. We kennen vandaag oneindig beter de economische achtergrond, de evolutie van de conjunctuur, de groeiziekten en de ontwikkeling van de textiel- en de metaalnijverheid, de effecten van de "famine de cotton" teweeg gebracht door de Secessieoorlog in de Verenigde Staten, de doodstrijd van de traditionele nijverheid. Tegelijkertijd gaf het verenigingsleven van de arbeiders ondertussen veel van zijn geheimen prijs: het onderzoek "from below" leerde hoe de gentse vakverenigingen concreet samengesteld waren, wie er de leiders en militanten van waren, welke plannen ze ontworpen hebben en hoe die mislukten, op welke wijze de ordediensten optraden en welke de rol de overheid en de politici daarin speelden. De minste gevoeligheden in de opinie en reacties van vriend en tegenstander werden bestudeerd. Gelijklopend werden de interferenties met radikaliseringsprocessen bij de kleinere burgerij, met de kiemende vlaamse beweging aangetoond.

Alweer kon dat nieuwe beeld slechts gestalte krijgen door de inbreng van een veelheid van studies en verhandelingen, door een kruisbestuiving van allerlei disciplines.

Deze voorbeelden verwijzen naar momentopnamen en volstaan, -dat hopen wij althans - om aan te tonen hoe aartsmoeilijk het is om op macrovlak een zinvolle bestandsopname van de geschiedsschrijving aan te bieden.

De oplossing waarvoor we uiteindelijk hebben gekozen, is een verhullende benadering. Het overzicht is eerder pointillistisch en wekt vanop afstand wellicht een indruk van volledigheid maar kan bij een nader toezien zijn zwakke toetsen en vooral zijn lege vlekken niet verbergen.

Eerst en vooral moeten we wijzen op het tot stand komen van een aantal werkinstrumenten die een niet te meten impuls aan het historisch werk hebben gegeven en blijven geven. We denken hier aan het o.m. persrepertoria van Edmond Voordeckers en van Dirk Van den Bogaerde, aan het repertorium van de medische pers van Karel Velle, aan het repertorium van de geïllustreerde pers van Karla Theys, aan het repertorium van de advertentiepers van Ignace De Beelde en andere meer. Even onmisbaar is het overzicht van de nieuws-, vak- en kiesbladen bewaard op de centrale bibliotheek van de hand van Vanden Hole, zijn de lijsten van periodieken omtrent het pedagogisch leven onder leiding van Maurice De Vroede, zijn de bescheiden ogende maar grondige analyses van tijdschriften uitgegeven door het "Cultureel Documentatiecentrum van de Rijksuniversiteit" onder leiding van Ada Deprez, zijn de bestanden van het AMSAB en van het Liberaal Archief. Op de vooruitgang van bibliografieën en inventarisatie in de hoger vermelde archiefinstellingen en instituten kunnen we hier niet ingaan. Wat op dat vlak tijdens de laatste decennia gerealiseerd werd en naar de toekomst

GENT: VAN DE FRANSE REVOLUTIE TOT HEDEN

toe in gereedheid werd gebracht, is onvoorstelbaar.

Op het vlak van de economische geschiedenis staan vooral de periodes van de Franse Overheersing en het Verenigd Koninkrijk centraal. Wanneer ik het daarnet had over de stormachtige opgang van de nieuwe nijverheid, kreeg U geen verwijzingen naar de auteurs. Indien ik er toch een paar wil citeren, dan dienen hier stellig die van Hilde Coppejans- De Smet en van John De Visser te vallen. Ieder op zijn of haar terrein en vanuit een verschillende gezichtshoek onderzochten ze de betekenis van de mechanisering.

We zijn minder goed ingelicht over de ontwikkeling vanaf de tweede helft van de 19de eeuw. Het Centrum voor Hedendaagse sociale Geschiedenis van de VUB publiceerde enkele verhelderende Cahiers. Ook het Museum voor Industriële archeologie trachtte daaraan te verhelpen door met tentoonstellingen en catalogi over de textielnijverheid en andere bedrijfssectoren de leemten aan te vullen. Tot een synthetische verwerking kwam het vooralsnog niet. Naast het onderzoek naar de gemechaniseerde nijverheid bevatten de licenciatieverhandelingen en studies van historici en kunsthistorici heel wat interessante informatie omtrent glazeniers, vioolbouwers, steendrukkers, vleeshouwers, bouwfirmas, jeneverstokerijen enz... De levensloop van de pioniers van de industrialisatie is vrij goed bestudeerd, dat is veel minder het geval voor de industriëlen en handelaars van de tweede helft van de 19de eeuw, daar missen we nog heel wat biografieën.

Met de kennis van de bank-, verzekerings- en immobilienwereld is het treurig gesteld. De studie ervan bevindt zich zelfs niet in een embryonaal stadium.

Er ging daarentegen wel grote aandacht uit naar de haven, de verbinding naar de zee en de havenactiviteiten. Op dat terrein hebben Johan Decavele en René De Herdt ontegenzeggelijk prestaties van blijvende duur verricht.

De industrialisatie bracht tal van ingrijpende processen op gang. Het middeleeuws stadsbeeld werd brutaal aangepakt en blijvend verminkt. Fabrieken gingen zich eerst binnen en ietwat later in de buurt van de stad vestigen. Spoorlijnen werden tot in het hartje van de stad doorgetrokken. Het stratennet kwam in de greep van stadsvernieuwers en speculanten. Fabrieksarbeiders werden samengepakt in onhygiënische beluiken die de algemene volksgezondheid in gevaar brachten. Oude waarden en normen die dateerden uit een agrarische of een am-bachtelijke tijdperk, verloren hun functioneel karakter en werden over boord gegooid. De traditionele sociale verhoudingen hielden niet langer stand en werden, op dezelfde wijze als de sociale stratificatie, overhoop gehaald. Kortom, Gent werd een moderne industriestad.

Verschuillende aspecten van deze fundamentele transformatie werden bestudeerd, sommige ervan op zeer gedetailleerde wijze, andere in

ROMAIN VAN EENOO

vogelvlucht. Niet alles werd vooralsnog gepubliceerd. Ook hier valt het moeilijk eer te geven aan wie eer toekomt.

Onder leiding van de werkgroep voor Industriële archeologie van de Universiteit Gent, onder leiding van Herman Balthazar, werd een onderzoek doorgevoerd naar de bouwfysische, de sociologische, historische en kunsthistorische facetten van de beluiken. Verschillende bijdragen van Chris Vandenbroeke en van zijn studenten bevatten analyses van de koopkracht en de levensstandaard van de Gentse bevolking voornamelijk tijdens de eerste helft van de 19de eeuw. In dat onderzoeksveld kon hij aspecten van de levenswijze en stijl van de lagere sociale klassen reconstrueren.

Aansluitend daarop maar concreter van uitwerking zijn de reeks dossiers over de lonen in de Gentse textielnijverheid uitgewerkt door het Centrum voor hedendaagse sociale geschiedenis van de VUB, geleid door Etienne en Peter Scholliers. Op grond van de bedrijfsarchieven van de firma A. Voortman - N.V. Texas werkten ze cijferreeksen betreffende de bruto- en nettolonen van verschillende arbeidersgroepen uit. Tegelijkertijd verschaften ze ook informatie over de sociale omstandigheden en de algemene peripetieën van dat bedrijf tot diep in de 20 ste eeuw. In de laatste jaren betrokken ze ook het interbellum in hun belangstellingsveld.

Over de criminaliteit, de prostitutie, het bestraffingsbeleid van de overheid, de kenmerken en de sociale mobiliteit van specifieke sociale groepen en over de vermogensstructuur, kwam aan de universiteiten boeiend werk tot stand dat slechts fragmentair gepubliceerd kon worden.

In dat kader kunnen we het doctoraat van Karel Velle niet onvermeld laten omdat het zo'n boeiend onderzoek bevat naar vele facetten die verband hielden met zieken en ziektes, met geneesheren en geneeskunde.

Ook op stuk van de politiek-institutionele geschiedenis stellen we zoveel belangrijke verschuivingen vast dat een uitgewerkt en correct betoog schier eindeloos kan worden. Zo is de belangstelling voor de Franse periode en die van het Verenigd Koninkrijk opvallend aan het tanen. Men kan zelfs stellen dat de hoogbloei ervan zich situeert tijdens de laatste jaren van het professoraat van Jan Dhondt. Hoog boven veel partiëel maar waardevol onderzoek steken niettemin een vijftal doctoraten uit die na zijn overlijden werden verdedigd en waarvan één specifiek aan de evolutie van de Arteveldestad was gewijd en vier andere aan een problematiek waarin Gent een niet onaanzienlijke plaats innam. Ook hier is elke samenvatting een vorm van verraad. Herman Balthazar concentreerde zich op de houdingen en organisatievormen die de maatschappelijke groepen innamen tegenover de opeenvolgende regimes vanaf het einde van het Ancien Régime tot 1850. Zijn onderzoek vergde een totale her-ziening van de bestaande kennis van de instellingen en leidde tot een reconstructie van de nieuwe die door de bezetters in het leven werden geroepen. De vraag naar de invloed van een

GENT: VAN DE FRANSE REVOLUTIE TOT HEDEN

crisisperiode op de politieke continuïteit, de recruterings- en de mobiliteits- van het politiek personeel zou hem achteraf blijven intrigeren en hem verscheidene titels van licenciaatsverhandelingen opleveren.

Jan Dhondt belastte de veel jongere Luc François en Luc Dhondt met ongeveer gelijkaardige opdrachten. Luc François kreeg een aantal representatieve figuren als testpersonen die eveneens alle regimes hadden overleefd, toegewezen en moest het onderzoek uitbreiden over gans België. Die problematiek trok hij in zijn doctoraatsverhandeling verder door en dat leverde concreet voor Gent enkele boeiende biografieën van prominenten op. Luc Dhondt kwam bij de redactie van zijn licenciaatsverhandeling in de ban van de revolutionaire bewegingen in Vlaanderen aan het einde van het Ancien Régime. Hij werd erdoor gepassioneerd en slaagde erin om ook Gent te integreren in een breeduit geborsteld betoog waarin politieke, institutionele en culturele ver- en ontwikkelingen permanent gerelateerd worden aan de verschuivingen op het sociaal economische vlak. Bij Arthur Vermeersch lag de klemtoon vooral op de structurele ontwikkeling van de Belgische pers tijdens het Verenigd Koninkrijk, maar ook hij kon niet aan de positie van Gent als orangistisch bastion voorbijgaan.

Hoe het met het onderzoek van de politieke evolutie na 1830 is verlopen, zou een te lang verhaal worden. De bibliografie wekt in ieder geval de indruk van een richtingloze en chaotische baaiert van vele tientallen elkaar overlappende licenciaatsverhandelingen, doctoraatsthesisen en deelstudies. Nochtans veranderde het onderzoeksveld nauwelijks: vooraan stond telkens de eenvoudige vraag naar het waarom en het hoe van de processen van machtsverwerving en machtsbehoud binnen een gegeven maatschappelijk bestel. Wel nam het aantal variabelen in aanzienlijke mate toe. Vandaar dat de studies zoveel uitgekerfde onderdelen lijken van een reuzenpuzzel die eerst een schijnbaar doelloos bestaan moeten kennen vooraleer ze zorgvuldig bijeengebracht en geïntegreerd worden in bredere en meer omvattende probleemstellingen. Waarmee we zeker niet willen pomen dat betreffende deze periode alleen probleemgericht onderzoek tot stand kwam.

De machtsverhoudingen bij het van start gaan van de nieuwe staat heeft Els Witte vlijmscherp getekend. België en dus ook Gent werden door drie conflictzones verscheurd: revolutionairen versus contrarevolutionairen, klerikalen versus antiklerikalen, sociaal-radikalen versus sociaal-konservatieven.

Het spanningsveld kreeg later een steeds ingewikkelder wordend patroon als gevolg van het impact van de vervlaamsing, van de secularisatie van de maatschappij, van de opkomst van socialistische partijen, de industrialisatie en de verschuivingen in de sociale stratificatie. Van meetaf aan vertoonden die zogenaamde zuilen veel barsten en scheuren en nam hun uitzicht de grilligste contouren aan. Vandaar dat nu eens de partijen en de zuilen, dan weer de personen, de aangewende middelen, de programma's, het

ROMAIN VAN EENOO

verenigingsleven, de pers, de brochures, de verkiezingen of de gevoerde politiek centraal in het onderzoek staan. De uitslagen van die uiteenlopende zoekdoelen leerden vooral voorzichtig om te springen met definities of deterministische verbanden. Buitenlandse politologen of historici die gebiologeerd geraakten door de schijnbaar onvoorstelbare atomisering van het politieke leven, hebben moeten ondervinden dat ook paradoxen en contradicties erg functioneel kunnen zijn.

Een rist studenten behandelden de verkiezingen tijdens de 19de eeuw en al wat ermee verband houdt. Mede op basis van die studies en dank zij de steun van het Gentse stadsbestuur, zal kortelings een boek verschijnen, waarin, onder leiding van Luc François, alle bestaande informatie zal worden samengebracht en aangevuld, zodat we voortaan over een nieuwe en veel vollediger "Destanberg" zullen kunnen beschikken. Daarin komen naast de uitslagen van alle verkiezingen ook de biografieën voor van alle protagonisten en studies van het verenigingsleven.

Wat de studie van de zogenaamde zuilen zelf betreft, blijkt dat lokale omstandigheden zoals de economische betekenis van Gent als industriestad, de internationale bekendheid van het gentse socialistische model plus de persoonlijke belangstelling van promotoren, vooral de studie van de socialistische vleugel hebben aangewakkerd. De uitbouw van het AMSAB bevorderde de toegang tot de bronnen. In het voetspoor van Jan Dhondt peilde Daisy Devreese dieper naar de implicaties van de eerste Internationale. Urbain Vermeulen ondervroeg de pers naar de wijze waarop de burgerij op de tot standkoming van deze Internationale reageerde. Hoe de verspreide socialistische kernen, met alweer met Gent aan de spits, na een lange periode van hevig bekvechten over taktiek en programma weer naar elkaar toegroeiden tot de Belgische Werklieden Partij werd in het doctoraat van Denise De Weerdt grondig toegelicht. Uitgaande van de mooie biografie over Karel De Boos van de hand van Jan Dhondt slaagde Guy Van Schoenbeek erin "le monde socialiste gantois" gestalte te geven in een knap geschreven prosopografie van de gentse socialistische militant. Onlangs nog legde Gita Deneckere een aantrekkelijk doctoraat voor gewijd aan de effecten van het straatgeweld op de besluitvorming. Een reeks thesissen betreffende ongeveer één eeuw stakingen in het Gentse, waar Wouter Steenhout hard mede aan gezwoegd heeft, ligt zo goed als afgewerkt te wachten op een bereidwillige uitgever. Fundamentele bijdragen over het vakverenigingsleven, over de mutualiteiten, over de jeugdbewegingen, over de verdere evolutie van de partij, over de volkshuizen kunnen hier slechts aangestipt worden.

De wereld der katholieken werd vooral maar niet uitsluitend door de historici van de gelijknamige universiteit onderzocht. Zo bestudeerde vooral Emiel Lamberts de diepe verdeeldheid in het bisdom Gent na het verschijnen van de pauselijke encyclieken *Mirari Vos* en *Singulari Nos* en onderzocht hij de

GENT: VAN DE FRANSE REVOLUTIE TOT HEDEN

repercussies op de politiek en de pers. Het Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum of KADOC coordineert momenteel de werkzaamheden betreffende de verschillende aspecten van de Katholieke partij en de christelijke arbeidersbeweging en besteedde daarbij veel aandacht aan Gent. Twee van hun Jaarboeken "de Kruistocht tegen het liberalisme" en "Voor Kerk en Werk" bevatten verhelderende bijdragen van Lode Wils, Emile Lamberts en Jan De Maeyer over respectievelijk het ultramontanisme en de gildebeweging. Andere studies betroffen de anti-socialistische bond, de katholieke mutualiteiten, de middenstandsverenigingen. Gentse historici onderzochten van hun kant andere fasen in het groeiproces van die partij.

De liberale partij heeft langer op enige aandacht moeten wachten. Tot 1895 was het liberalisme te Gent nochtans de dominerend politieke stroming. Een systematisch opgebouwde reeks van verhandelingen over de interne verhoudingen binnen de liberale partij kon onlangs op een gelukkige wijze geïntegreerd worden in een breed overzicht van de liberale partij onder leiding van Adri Verhulst en Hervé Hasquin. Het liberaal Archief van zijn kant stond in voor de publicatie van een substantiële bijdrage over het Van Crombrughe's Genootschap, organiseerde een tentoonstelling over het Willemsfonds en publiceerde een reeks bijdragen over dezelfde vereniging.

De studie van de Vlaamse beweging zat nu eens ingebed in studies over de partijen of werd dan weer verweven in verschillende persstudies. Een heel aparte impuls ging uit van een tentoonstelling en een Colloquium dat in 1972 aan Dr. F.A. Snellaert was gewijd. De organisatoren bleven achteraf een vriendenkring vormen en organiseerden onafgebroken tot op heden lezingen omtrent het raakgebied tussen letterkunde en Vlaamse beweging. Ook het tijdschrift "Wetenschappelijke Tijdingen" stimuleerde actief deze sector.

Het optreden van de Gentse federatie van de BWP t.o.v. van de Vlaamse problematiek werd op uitlopende wijze beoordeeld in het doctoraat van Harry Van Velthoven en door Lode Wils.

Onlosmakelijk met de studie van de partijen werd ook het onderzoek van de opinievelden en van de pers ontwikkeld. De onafgebroken strijd om het bezit van of de controle over de pers illustreerde ten overvloede de betekenis die aan haar bestaan werd toegekend. Eens de fase van repertoriëring afgesloten bleek het eindresultaat zo fascinerend dat vanuit dat grondplan voortdurend nieuwe invalshoeken en mogelijkheden opbruisten.

Dergelijk nieuw geluid bracht Helmut Gaus in zijn doctoraat over "Kerk en geschreven fictie. Groeiproblemen en conflicten in een democratiseringsproces". Niet alleen het redactionele gedeelte van het nieuwsblad maakte volgens hem het voorwerp van politieke strijd uit maar ook de feuilletons. Lange tijd werd de fictie door de kerk als een concurrentiele vorm ervaren en

ROMAIN VAN EENOO

veroordeeld. Bijkomend wierp hij licht op de materiële context waarin die 19de eeuwse pers gedijde.

Doorheen tientallen thesissen werd hetzij in monografieën hetzij door comparatief onderzoek, het effect van lokale, nationale en internationale verschijnselen op de lezerspublieken nagegaan en gemeten. De grote verschillen in leef- en beeldwereld konden nog scherper onderlijnd worden door de integratie in het onderzoek, naast het redactionele gedeelte, van de publiciteit, het dienstengedeelte, de modeverslaggeving, de feuilletons, de filmaankondigingen en de cartoons.

De liberaal-katholieke strijd was uiteraard onlosmakelijk verbonden met het positioneren op religieus vlak van de Katholieke kerk. Op dat vlak heeft de doctoraatsthesis van Jan Art voor een verfrissende en vernieuwende aanpak gezorgd. Met de analyse van praktijkgegevens, van de recrutering, de afkomst en de levensloop van seculiere en reguliere geestelijken leerde hij de kerk vanuit een heel andere invalshoek kennen. Waar de kerkgeschiedenis zich vroeger vooral inliet met de studie van de instelling richten de vragen zich nu intenser op de wijze waarop de gelovige zijn godsdienst in de praktijk beleeft en integreert. Evenzeer dient gewezen op de monumentale geschiedenis van het bisdom Gent, waarvan Michel Cloet de bezielende leiding had.

Na een zeer dynamische fase in het onderzoek omtrent de vrijzinnigheid en de vrijmetselarij, waarin Els Witte in het begin van de zeventiger jaren een belangrijk aandeel had, is dat onderzoeksgebied niet verder behandeld.

Ook over het onderwijs, de voornaamste steen des aanstoots in de betrekkingen tussen katholieken en liberalen vloeide veel drukinkt. Aanvankelijk zoog vooral de politieke dimensie alle aandacht naar zich toe. De focus in het academisch onderzoek verschoof meer en meer naar de benadering van het concrete schoolgebeuren. Op dat terrein hebben Frank Simon en de Maurice De Vroede inspirerend en grensverleggend werk verricht. Uit de vele jubileumboeken betreffende instellingen van het middelbaar en lager onderwijs die tijdens de laatste jaren verschenen, blijkt evenwel dat hun opvattingen nog onvoldoende verspreiding kennen, de meeste directeurs blijven duidelijk zweren bij de vertrouwde pepboeken.

Met de vele studies betreffende kunst en cultuur wisten we niet goed raad. We zijn overtuigd dat van vrijwel elke gentse kunstenaar een biografie is verschenen of minstens iets dat ervoor moet doorgaan. De gegevens die men erin aantreft zijn soms rijk en soms origineel, maar de auteurs ervan concentreren zich al te exclusief op het anecdotische in de levensloop en we missen een probleemgerichte aanpak.

Uitzonderingen hierop vormen de studies gewijd aan de kunstenaarskringen,

GENT: VAN DE FRANSE REVOLUTIE TOT HEDEN

het toneellevens en de film. De benaderingen zijn echter meestal te uiteenlopend om een comparatief onderzoek mogelijk te maken. De studie van de volkscultuur zoals de feesten, het openbaar vermaak, de volksliteratuur is nog aarzelend op zoek naar een eigen gezicht.

Lange tijd heeft Wereldoorlog I een breuk gevormd in de historiografie. De knappe studie van Daniel Van Acher over "het activistisch avontuur" heeft aangetoond dat de oorlog als een catalysator gefungeerd had voor de vlaams-nationalisten. De nieuwe Vlaams nationale partijen na W.O. I waren meestal niets anders van gewijzigde verschijningsvormen van vooroorlogse onderstromen.

In verband met diezelfde Vlaams-Nationale Partijen die in 1934 werden samengesmolten tot Vlaams Nationaal Verbond heeft Bruno De Wever kunnen aantonen hoe hun leider Staf De clerck, zonder rekening te houden met zwak protesterende oppositievleugels, zijn partij resoluut in fascistische richting heeft gestuwd. Vandaar dat hij bij het uitbreken van de oorlog vrijwel ongemerkt in het collaborerende kamp terecht kwam. Nog in verband met Wereldoorlog II werd door de vakgroep Nieuwste Geschiedenis aan de RUG, naast studies over het verzet en de oorlogsomstandigheden, onder leiding van Herman Balthazar een groots project opgezet waarin systematisch werd onderzocht wat er met het politiek personeel gebeurde onmiddellijk voor, tijdens en na de oorlog. Daarin kwam ook Gent aan bod. De studie van de traditionele partijen tijdens het interbellum ging er inmiddels eveneens flink op vooruit.

Het terrein van het politiek-institutionele leven als van het economisch-sociale na 1945 ligt nog goeddeels braak. Door de de vakgroep "Politieke Wetenschappen" onder leiding van Collega Gaus wordt wel intensief gewerkt over het verloop van de politiek.

Ons besluit wil kort zijn. We beleven momenteel een periode waarin vele contemporaneïsten hartstochtelijk en met een enorme inzet van energie in alle richtingen naar verklaringen van erg uiteenlopende fenomenen zoeken. Gesteld echter voor die vloedgolf van publicaties en verhandelingen, waar rijp vaak naast groen, academisch hoogstaand naast pretentieuze rommel, aan de man en de vrouw worden gebracht, is het niet eenvoudig zijn weg te vinden. Slechts enkele professionelen slagen er nog in de productie in enkele goed afgelijnde sectoren van nabij te volgen. De nood aan grondig doorwrochte synthetiserende overzichten waarin gestreefd wordt naar integrale geschiedschrijving, wordt steeds dringender. Teveel nut-tige informatie of boeiende inzichten dreigen te lang onbenut te blijven. Met de publicatie van de jaarlijkse bibliografie voorkomt de Maatschappij voor Geschiedenis het ergste, namelijk dat ze zouden helemaal vergeten geraken.

ROMAIN VAN EENOO

Dat kan echter niet volstaan. Blijft dat publicatieritme aanhouden, dan valt te vrezen dat die fragmentaire kennis verstart bij gebrek aan een bredere inbedding. Ik durf dan ook hopen dat de spreker die bij het volgende jubileum met dezelfde taak zal worden belast, het veel eenvoudiger zal krijgen om het historisch beeld van het Gentse verleden, op een overzichtelijke wijze te evokeren.

In weinig lijnen werd hier naar te veel studies terzelfdertijd verwezen, zodat het achteraf niet mogelijk bleek een bibliografie samen te stellen. In bepaalde aangelegenheden werden sommige namen vooral vermeld als referentiepunt voor een stroming of voor een gans onderzoeksveld, in andere gaven we er te voorkeur aan namen achterwege te laten omdat er geen verantwoorde keus mogelijk was.

Voor alle gepubliceerde studies omtrent de Nieuwste Tijden verwijzen we dan ook naar de bibliografie van R. De Herdt en medewerkers die jaarlijks in de Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis verschijnt.

De verhandelingen voorgelegd aan de RUG, vindt men probleemloos en voorzien van uitstekende indices bij Luc François : *'Een eeuw Gentse Historische School. Bibliografie van de licenciaats- en doctoraatsverhandelingen voorgelegd aan de Sectie Geschiedenis van de Universiteit Gent 1891- 1992 '*, Gent, OSGG, 1993.

De lijst van de verhandelingen voorgelegd aan andere Belgische universiteiten treft men aan bij Jean-Pierre Hendrickx: *'Répertoires de licence et des thèses de doctorat présentés dans les départements d'Histoire contemporaines des universités belges. Tome I : 1945- 1975'*. Leuven - Brussel, Nauwelaerts, 1986 (Centre Interuniversitaire d'Histoire contemporaine, Cahier 100) en bij Jan Art: *'Lijst der verhandelingen voorgelegd aan de Belgische universiteiten tot het behalen van de graad van licentiaat geschiedenis, handelend over de nieuwste tijden, zittingen 1975-1985 - Sessions 1975 - 1985, Liste des mémoires présentés auprès des universités belges en vue de l'obtention du grade de licencié en histoire traitant de la période contemporaine'*, Gent, BVNG - ABHC, 1986.

Wat er aan de Belgische universiteiten, buiten de vakgroepen Nieuwste Geschiedenis, aan onderzoek betreffende deze periode wordt verricht, vindt men bij Luc François : *'De vele gezichten van de Nieuwste Geschiedenis - Les multiples visages de l'histoire contemporaine. Bibliografie van de licenciaats- en doctoraatsverhandelingen betreffende de Belgische nieuwste geschiedenis, tot stand gebracht aan de Belgische universiteiten, buiten de seminaries voor nieuwste geschiedenis, 1975 - 1990 - Bibliographie des mémoires de licence et des thèses de doctorat concernant l'histoire contemporaine belge, réalisés dans les universités belges, en dehors des séminaires d'histoire contemporaine, 1975 - 1990'*, Gent, 1992.